

Гужанова Т.С., Левик І.М. Лепбук як ефективний засіб формування екологічних знань у дітей дошкільного віку. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 4(32) 2024. С. 579-588.

УДК 373.2.091:502/504

ЛЕПБУК ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гужанова Тетяна Сергіївна, кандидат філологічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська 40, м. Житомир, 10008, тел.: (042)43-14-17, e-mail: gutatiana@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-2666-8554>

Левик Інна Миколаївна, асистент, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська 40, м. Житомир, 10008, тел.: (042)43-14-17, e-mail: innalevik23@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-6908-1800>

Анотація. У статті висвітлено та представлено способи використання лепбука в процесі формування екологічних знань у дітей дошкільного віку. Розкрито сутність поняття «лепбук», його зміст та особливості використання. Авторами було окреслено, що головною особливістю є наповненість, систематизація та розміщення інформації в ньому. Визначено, що виготовлення та робота з лепбуками нагадує проєктну діяльність. Працювати з лепбуками доречно розпочинати з молодшого віку, в кожному віковому періоді доцільно збільшувати наповненість та розширювати тематику. Зі старшого віку можна пропонувати дошкільникам самостійно створювати їх. Лепбук виступає, як помічник у засвоєнні та пригадуванні інформації. Діти даного віку ще не мають читацьких вмінь, тому наповнення здійснюється наочним або теоретично-наочним матеріалом. Працювати з лепбуком можна індивідуально, групою та колективом. Під час роботи з групою діти навчаються обмінюватися інформацією, досвідом, вдосконалюють мовленнєву комунікацію. Створювати їх можна, самостійно, разом з групою дітей, вихователем та батьками. Мета лепбука екологічного змісту – збагатити знання дітей про природу, формувати уявлення про взаємозв'язки «природа - природа», «природа - людина», «людина - природа», показати важливість берегти природу, вчити дітей екологічно відповідальному способу життя, сприяти вихованню емоційно-ціннісного ставлення до природи. Авторами було запропоновано тематику лепбуків: «Ліс - легені Планети», «Вода в природі», «Сонце, повітря, вода», «Екологічна стежина», «День Землі», «Тварини України», «Птахи - наші друзі менші», «Червона книга України», «Антарктида», «Космос», «Правила поведінки в природі», «Пори року» та ін. Розглянуто ефективність використання лепбуків у процесі формування екологічних знань та наголошено, що вони є важливою

сходинкою при розвитку екологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: екологічні знання, дошкільники, засоби навчання, лепбук, освітній процес, заклад дошкільної освіти.

Guzhanova Tetyana Serhiyivna, candidate of philological sciences, associate professor, Zhytomyr Ivan Franko State University, str. Velika Berdychivska 40, Zhytomyr, 10008, phone: (042)43-14-17, e-mail: gutatiana@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-2666-8554>

Levyk Inna Mykolaivna, assistant, Zhytomyr Ivan Franko State University, st. Velika Berdychivska 40, Zhytomyr, 10008, phone: (042)43-14-17, e-mail: innalevik23@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-6908-1800>

A LAP BOOK AS AN EFFECTIVE MEANS OF THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE IN PRESCHOOLERS

Abstract. The article highlights and presents methods of using a lap book in the process of the formation of environmental knowledge in preschool children. The essence of the concept of "a lap book", its meaning and features of use are revealed. The authors outlined that the main feature is the completeness, systematization and placement of information in it. It was determined that making and working with lap books resembles a project activity. It is appropriate to start working with lap books from an early age, it is advisable to increase the content and expand the subject matter at every age. A teacher can offer children of upper-kindergarten age to create their own lap books.

The lap book acts as an assistant in learning and recalling information. Children of this age do not yet have reading skills, so the filling is carried out with visual or theoretical-visual material. We can work with a lap book individually, in a group, or as a team. While working with a group, children learn to exchange information, experience, and improve speech communication. You can create them independently, together with a group of children, a teacher and parents. The aim of the environmental content lap book is to enrich children's knowledge of nature, to form an understanding of the relationships "nature - nature", "nature - man", "man - nature", to show the importance of protecting nature, to teach children an ecologically responsible way of life, to promote emotional education -valuable attitude towards nature. The authors suggested the topics of lap books: "Forest - the lungs of the Planet", "Water in nature", "Sun, air, water", "Ecological path", "Earth Day", "Animals of Ukraine", "Birds - our smaller friends", "Red Book of Ukraine", "Antarctica", "Cosmos", "Rules of behavior in nature", "Seasons", etc. The effectiveness of the use of lap books in the process of the formation of environmental knowledge was considered and it was emphasized that they are an important step in the development of environmental competence in preschool children.

Key words: environmental knowledge, preschoolers, teaching aids, lap book, educational process, preschool education institution.

Постановка проблеми. Сьогоднішня зміна природного середовища, в результаті антропогенних дій, веде до порушення структури і функціонування природних систем (ландшафтів), призводить до негативних соціальних, економічних та інших наслідків [3]. Не звертати увагу на це неможливо, тому екологічні проблеми обговорюються не лише на місцевому рівні, а й на міжнародному. Ще 1972 році з ініціативи Стокгольмської конференції ООН з довкілля і рішення Генеральної Асамблеї ООН в 1973 році була створена програма ЮНЕП (англ. UNEP, United Nations Environment Programme), яка спрямована на розв'язання найгостріших проблем сучасної екологічної кризи (спустошення, деградації ґрунтів, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, забруднення Світового океану) [7]. Україна є однією з 150-ти країн, яка входить до складу ЮНЕП (1981), відповідно до цього на державному рівні було розроблено Закон «Про Стратегії сталого розвитку України до 2030 року». В даному законі одним із завдань визначено «до 2030 року забезпечити здобуття усіма учнями знань і навичок щодо принципів сталого розвитку, зокрема з питань здорового способу життя, прав людини, збереження довкілля ...»[4].

На сьогодні гостро підіймається питання щодо формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку. Потрібно зауважити, що при формуванні екологічно доцільної поведінки дитина перш за все спирається на отримані та сформовані знання. Тому, на наш погляд, варто відходити від звичних форм та методів, а використовувати інноваційні засоби навчання, які викликать інтерес до проблеми та покращать сприйняття інформації. До таких засобів доречно віднести лепбуки екологічного спрямування, що нададуть можливість дитині реалізувати принцип інтерактивного навчання та належно візуалізувати освітній матеріал.

Тому доцільно буде розглянути лепбук як ефективний засіб формування екологічних знань у дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування екологічних знань дітей дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі приділяли багато уваги відомі вчені: Й. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський; зазначена проблема також висвітлена у сучасних дослідженнях Г. Беленької, С. Бондар, О. Кононенка, Н. Кот, Л. Лепіхової, Л. Хоружої, С. Шмалей, та ін., які у своїх дослідженнях здійснювали спроби визначити зміст цього поняття та розробляли практичні рекомендації у контексті формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Аспект ефективності застосування лепбуків в освітньому процесі обґрунтовано в розвідках науковців: Т. Ринчовська, Т. Піроженко С. Бадер, Н. Сікора, Е. Блохіної, Д. Гатовської, О. Крігер, Т. Лиханової, К. Ляшенко, Н. Мартинової, В. Олійник, Е. Пестової, А. Пляцок та ін.

Питання, щодо використання лепбуків як ефективного засобу формування екологічних знань у дошкільників залишається поза увагою.

Мета статті. Дослідити ефективність використання лепбуків при формуванні екологічних знань дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Формування знань та навичок щодо принципів сталого розвитку піднімається на державному рівні. Згідно з вимогами Базового компонента дошкільної освіти за освітнім напрямом «Дитина в природному довкіллі» зазначено, що дитина повинна бути «обізнана з позитивним і негативним впливом людини на природне довкілля... володіє та використовує знання про природу в різних видах діяльності та життєвих ситуаціях» [2, с. 13].

Термін «лепбук» запозичено з англійської мови. Вперше дане визначення використала у своїй домашній школі письменниця з Вірджинії Теммі Дабі. Вона узагальнила та систематизувала досвід Діни Зайк, що до створення та використання «міні книг».

Книжка-складанка чи лепбук (англ. lap book - наколінна книга) — багатофункціональна розкладна тека, що містить кишеньки та кріплення для різноманітного дидактичного матеріалу [5].

Проаналізувавши різні довідники та словники термін «lap» можемо трактувати по різному, як «порядок», «раунд», «етап», «папірці», «повідомлення», «пам'ятки», «загортати» та ін..

Атрибутами лепбука є наявність кишеньок, віконечь, вставок, рухливих деталей, наліпок, які вміщують в собі різноманітні повідомлення та пам'ятки для дітей. Своєю чергою вони виступають для дитини наступним «етапом» та «раундом» засвоєння нової інформації. Зовнішній вигляд лепбука нагадує «міні книжечку», яка «згортається». З огляду на багатозначність слова та його використання, найчастіше використовують переклад — «книжка-складанка».

Процес створення лепбука називають «lapbooking». Ми поділяємо думку науковців С. Бадера, Н. Сікори, щодо головного принципу виготовлення лепбука – впорядкованості матеріалу та поетапність засвоєння інформації.

Головною особливістю є розміщення всередині матеріалів з певного етапу навчання, які призначені для пояснення, розширення, закріплення, узагальнення знань з теми чи групи тем. Книжка-складанка може бути декількох видів за особливостями створення: виготовлена повністю вихователем, спільно з дітьми та виготовлена спільно дітьми та батьками.

Створення лепбука допомагає об'єднати й систематизувати інформацію, з його допомогою можна швидко оновити цікаві матеріали в пам'яті.

Розглянемо можливість використання лепбука як сучасного та інноваційного засобу формування, збагачення та закріплення знань за освітнім напрямом «Дитина в природному довкіллі», незмінної складової нової редакції Базового компонента дошкільної освіти [2].

Лепбук - це засіб формування екологічних знань у дошкільників, який поєднує в собі елементи гри, творчості та навчання. Це своєрідна книжка, у якій дитина збирає та систематизує інформацію про природу, рослини, комах, тварин, екологічні проблеми та способи їх вирішення.

З лепбуком доцільно починати знайомити дітей з молодшого дошкільного віку, на цьому етапі він повністю або частково виготовляється вихователем. Для дітей даного віку лепбук виступає як навальньо-розвивальна

книга, з яскравими картинками та різноманітними кишеньками. Розпочинаючи з середньої групи активізується та розширюється спектр наповнення, для більшої зацікавленості можна пропонувати дітям доповнити посібник своїми малюнками або інформацією, яку згодом вихователь преображає в схеми чи ілюстрації, які зрозумілі для них. Вже зі старшого віку можемо пропонувати дітям не лише доповнювати лепбуки, а й власноруч виготовляти особисті посібники. У пошуку інформації та матеріалів допомагають або вихователі, або батьки. Своєю чергою дошкільники здійснюють наповнення за «допомогою дитячих малюнків, сезонних малюнків, виробів з натуральних матеріалів, екологічних виставок фотовиставок. Це сприяє прояву активності, творчості дітей і батьків, формуванню постійного інтересу до природних об'єктів, баченню буденної краси» [8, с. 63]. На даному етапі роботи доцільно керуватися принципом «усе потрібно, усе важливо». Цей процес створення є більш складним і затратним в часовому просторі. Оскільки підбір матеріалів здійснюється кожною дитиною, то потрібен час для естетичного з'єднання та систематизації в єдину теку. Тут активізується творча робота дітей, яка вимагає креативності, старанності та наполегливості. Процес творчості використовується як засіб мотивації та поштовху для подальшого вивчення екології. Дитина може урізноманітнювати та розширювати теми лепбуків.

Варто відзначити, що виготовлення лепбуків дещо нагадує проєктну діяльність. Розглянемо лепбук з точки зору проєктної діяльності:

- визначення проблемної теми. Тема доступна, зрозуміла, цікава для дітей;
- постановка завдань, які будуть вирішуватися. Завдання актуальні для програми та відповідають вимогам навчального плану в ЗДО;
- складання плану. Планування є запорукою успіху створення та використання лепбука в освітньому процесі. На даному етапі будується послідовність кожного кроку, що дає можливість уникнути помилок в подальшому;
- підбір або самостійне виготовлення макета. Залежно від формату лепбука здійснюється відбір різноманітних вкладок, рухомих деталей, кишеньок, застібок та ін., які будуть доцільні та зручні для користування;
- вибір матеріалів, які допоможуть вирішенню поставлених раніше завдань. Матеріали повинні не лише вирішувати раніше поставленим завданням, а й мати естетичний вигляд та відповідати санітарним вимогам до ілюстрацій;
- виготовлення лепбука. Цей процес є творчим. Він вимагає від дітей зосередженості, наполегливості та сприяє формуванню вміння дошкільників доводити розпочату справу до кінця;
- використання в навчально-виховному процесі. Особливістю виготовлення лепбуків є не одноразове використання, а багаторазове.

Під час створення лепбука організовується як індивідуальна робота, так і групова діяльність. Це дозволяє дітям обмінюватися знаннями та досвідом, співпрацювати та вчитися один від одного.

Особливістю вікової категорії є те, що діти в дошкільному віці не мають читацьких вмінь, відповідно наповнення здійснюється переважно наочним або теоретично-наочним матеріалом. Тим самим при потребі, можна з легкістю повторити вивчене в будь-який зручний час, відкривши лепбук і переглянувши його зміст, не звертаючись на даному етапі до дорослого.

Тематика лепбуків присвячена певній екологічній темі. Вона може бути конкретизована, або відображати тему ширше. Варто враховувати вік дітей, їх навчальну можливість. І чим більш матеріал буде розмаїтим, тим більше практичне та аксіологічне значення він матиме.

Пропонуємо тематику лепбуків екологічного спрямування: «Ліс - легені Планети», «Вода в природі», «Сонце, повітря, вода», «Екологічна стежина», «День Землі», «Тварини України», «Птахи - наші друзі менші», «Червона книга України», «Антарктида», «Космос», «Правила поведінки в природі», «Пори року» та ін.

Основна мета лепбука – збагатити знання дітей про природу, формувати уявлення про взаємозв'язки «природа - природа», «природа - людина», «людина - природа», показати важливість берегти природу, навчити їх екологічно відповідальному способу життя, сприяти вихованню емоційно-ціннісного ставлення до природи. Це можна зробити через різноманітні завдання та активності, які містять:

1. Вивчення різних видів рослин і тварин, їхніх особливостей та ролі в екосистемі.

2. Дослідження природних явищ, таких як погода, водні цикли та сезони.

3. Вивчення проблем екології, таких як забруднення повітря, води та ґрунту, використання неконтрольованих природних ресурсів та виробництва відходів.

4. Розуміння важливості використання відновлюваних джерел енергії та енергоощадження.

Під час використання лепбуків екологічного спрямування у навчально-виховному процесі вирішується ряд освітніх завдань:

– активізація дитячого інтересу до навчальної та пізнавальної діяльності дітей;

– розвиток вміння дітей розпізнавати, систематизувати та виділяти основну інформацію;

– за допомогою візуалізації інформації дитина краще і швидше сприймає і запам'ятовує;

– навчання здійснюється на основі ігрової діяльності, невимушеності та цікавості;

– несе в собі дидактичне спрямування;

– вільне спілкування та обмін інформацією між дітьми;

– сприяє творчому розвитку дитини;

– відбувається гармонійна співпраця дитини та вихователя

Ми помітили, що використання та створення дітьми лепбуків екологічного змісту сприяло розвитку пам'яті, уваги, мислення, уяви,

творчих здібностей у дітей; вони стали краще розуміти та швидше запам'ятовувати навчальний матеріал; у них з'явилися навички екологічно відповідального способу життя; підвищився інтерес, цікавість та допитливість до природного середовища; дошкільники стали проявляти самостійність, ініціативність та креативність у підборі та розміщенні інформації; доцільно та економно використовувати папір; встановлювалися партнерські взаємовідносини між дітьми в колективі, вихователями та батьками; під час роботи з лепбуком діти самостійно здійснювали пошук відповідей на питання з екологічних проблем, шукали шляхи їх вирішення.

Використовуючи лепбуки у своїй роботі педагоги мали такі переваги:

- систематизація та організація матеріалів відповідно до програми розвитку дитини дошкільного віку та тематичного планування в ЗДО;
- зручний для використання, містить в собі різноманітну інформацію та наявна велика кількість ігор;
- можливість використання одного лепбука на різних етапах навчання дітей (формування, закріплення та відтворення інформації);
- допомагає систематизувати результати спільної діяльності та може бути результатом проєкту або тематичного тижня;
- допомагає організувати індивідуальну, самостійну та спільну роботу з дітьми;
- є можливість надання інформації в стислій формі, зменшує потребує наявності великої кількості дидактичних ігор та ін..;
- виступає яскравим, цікавим та ефективним засобом для навчання дітей;
- залучення батьків вихованців до навчально-виховного процесу, налагодження дружніх стосунків між педагогами та батьками.

Важливо пам'ятати, що наповнюваність лепбуків не повинна бути громісткою. Якщо ж інформації велика кількість краще виготовити два одного напрямку, але різного змісту. Рекомендуємо вихователям під час виготовлення лепбуків дошкільниками, не нав'язувати їм свою думку, а надавати дитині можливість самостійного вибору в оформленні та підборі матеріалів, адже дитина розмістить у своєму лепбуці лише ту інформацію, яка їй відома. Так як зазначалося раніше, що в даному віці діти ще не вміють писати, але вони можуть робити у власних лепбуках певні позначки, друкувати літери, це дасть змогу краще запам'ятовувати матеріал. Під час роботи не бажано вимагати у дітей досконалого оформлення, це може призвести до зниження зацікавленості. Кожна дитина має «свій темп роботи», не рекомендовано підганяти її, щоб не зменшити інтерес до процесу.

Лепбук екологічного спрямування виступає інструментом для збагачення, розширення, уточнення знання дітей про природу. Під час роботи з ним у дітей формується уявлення про взаємозв'язки, про те, що людина є невіддільною частиною природи, може впливати на неї, таким чином ми стимулюємо у дитини бажання піклуватися про природу, заохочуємо дитину діяти у напрямку сталого розвитку.

Висновки. Як бачимо, використання лепбуків під час формування екологічних знань у дітей дошкільного віку забезпечує формування цілісної картини природи, світу, сприяє розвитку екологічної компетентності, допомагає закріплювати, систематизувати та узагальнювати навчальний матеріал. Це дає можливість відійти від звичних, рутинних форм організації навчального процесу. Під час роботи з лепбуками було виявлено, що у дітей з'являється інтерес до книг, розвивається пам'ять, увага, мислення, уява, творчі здібності.

Література:

1. Бадер С.О. Лепбук як інноваційний спосіб організації навчальної діяльності в початковій школі. Академічні візії. 2021. Вип. 1. С. 3–14.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01>
3. Екологічна проблема [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Електрон. дан. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. Закон України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=521>
5. Лепбук [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Електрон. дан. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/5%D0%BF%D0%B1%D1%83%D0%BA>
6. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог – дошкільник. / Н.В. Лисенко. – К: Слово, 2009. – 399 с.
7. Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Електрон. дан. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Семенчук В.М. Характеристика загальних підходів до екологічної освіти й виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі / В.М. Семенчук / Освіта Донбасу. – 2006. – № 5 (118). – С. 62-67.
9. Сікора Н.М. Використання лепбука на початковому етапі вивчення англійської мови. Пошук. 2023. № 1 (117). С. 40–44.

References:

1. Bader, S.O. (2021). Lepbuk yak innovatsiinyi sposib orhanizatsii navchalnoi diialnosti v pochatkovii shkoli [Lap book as an innovative way of organizing educational activities in primary school]. *Akademichni vizii – Academic visions*. 1. 3–14 [in Ukrainian].
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) [Basic component of preschool education (new edition)]. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01> [in Ukrainian].
3. Vikipediia «Ekolohichna problema» [Wikipedia «Environmental problem»]. *uk.wikipedia.org*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro Stratehiii staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku» [The Law of Ukraine «On the Strategy of Sustainable Development of Ukraine until 2030»]. (n.d.). *ligazakon.net*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=521> [in Ukrainian].
5. Vikipediia «Lepbuk» [Wikipedia «Lap book»]. *uk.wikipedia.org*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/5%D0%BF%D0%B1%D1%83%D0%BA> [in Ukrainian].
6. Lycenko, N.V. (2009). *Teoriia i praktyka ekolohichnoi osvity* [Theory and practice of environmental education]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].

7. Vikipediia «Prohrama OON z dovkillia (IuNEP)» [Wikipedia «United Nations Environment Program (UNEP)»]. *uk.wikipedia.org*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
8. Semenchuk, V.M. (2006). Kharakteryctyka zahalnykh pidkhodiv do ekolohichnoi osvity y vykhovannia ditei doshkilnoho viku na suchacnomu etapi [Characteristics of general approaches to environmental education and upbringing of preschool children at the infant stage]. *Osvita Donbasu – Education of Donbass*, 5, 62-67 [in Ukrainian].
9. Sikora, N.M. (2023). Vykorystannia lepbuka na pochatkovomu etapi vyvchennia anliiskoi movy [Using a lapbook at the initial stage of learning English]. *Poshuk – Search*, 1, 40-44 [in Ukrainian].